

Культура 09

11-22-2025

Тиждень #12

Лекція #5:

Найславніші будівлі княжої доби
(початок – закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура I*):

Прочитати:

Лекція #5:

Найславніші будівлі княжої доби
ст. 151-156
(стара книжка ст. 145-149)

Виконати:

«Вправу» на ст. 155-156 питання 1-5 на ст. 156 в книжці *Культура I*.
(стара книжка ст. 149)

НАЙСЛАВНІШІ БУДІВЛІ КНЯЖОЇ ДОБИ

КИЇВ

ДЕСЯТИННА ЦЕРКВА Успіння Богородиці (поставлена зразу після хрещення Руси-України).

Вона була збудована князем Володимиром Великим, який давав на її будову й утримання десятю частину своїх прибутків (тому назвали її «Десятинною»). За Володимира вона була головною церквою України. Десятинна церква була зруйнована, коли татаро-монгольська орда напала на Київ у 1240 році, і до наших часів лишилися з неї тільки фундаменти.

Церква була прикрашена мармуровими колонами з різьбленими орнаментами, фресками, мозаїками та підлогою з кахлів, деякі з яких вкриті тризубами князя Володимира. Не знаємо точно як вона виглядала.

СОБОР СВЯТОЇ СОФІЇ (Софійський собор – Премудрості Божої)



Від часів князя Ярослава Мудрого це головна церква України. Князь Ярослав поставив Софійський собор з нагоди його перемоги над печенігами в 1037 році. Та є здогади, що церкву почав будувати ще князь Володимир, і дата 1011 року фігурує в кількох документах як час заснування собору. Софійський собор – найвизначніша і найбільша будова середньовіччя не тільки в Україні, але в цілій Східній Європі. Київська Софія відома в світовій архітектурі своєю красою й унікальним виглядом. З усіх пам'яток княжої доби цей собор зберігся найкраще.



Первісний вигляд Софійського собору (малюнок голландця А. ван Вестерфельда. 1651 р.)

Собор має 13 куполів / бань, що символізують Ісуса Христа і 12 апостолів. Вони первісно були розташовані в пірамідальну композицію. Найвища баня була оточена нижчими банями, а ті ще нижчими і т.д.

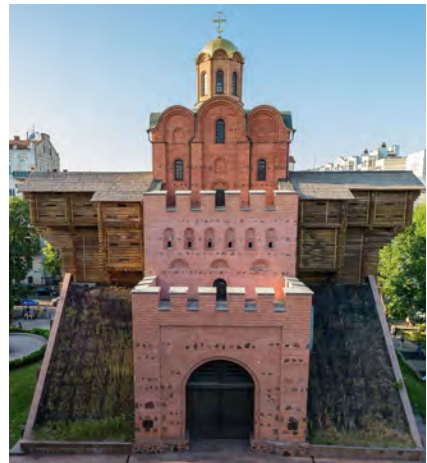
Собор збудований із цегли (головно) та природнього каменю. Стіни всередині собору повністю розмальовані фресками або покриті мозаїками. Впродовж століть він зазнавав ушкоджень, але в основному зберігся добре. Головна стіна, що стоїть за вітварем, прозвана «Нерушима стіна» на пам'ятку того, що вона ніколи не зазнала поважних пошкоджень.

У 17–18 століттях проведено перебудову собору у стилі українського бароко (про що буде мова у 10-ій лекції). Собор втратив свій первісний вигляд назовні (додано бані), але всередині зберіг вигляд із 11 століття.

ЗОЛОТІ ВОРОТА (збудовані 1037 р.)

Це був головний парадний в'їзд до Києва. Брама була висока, а проїзд досить широкий. Поверх воріт стояла вежа з церковцею в честь Богородиці. Самі ворота, напевно, були позолочені. Донині збереглися тільки частини двох стін, що дають слабе уявлення про первісний вигляд будівлі.

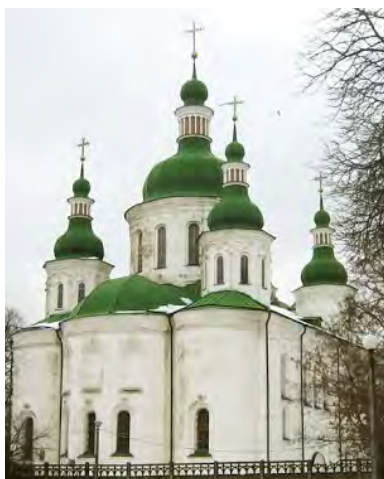
У 1980-их роках над цими руїнами збудовано величаву реконструкцію Золотих Воріт, хоча невідомо, як брама насправді виглядала.



Ще до 1934 р. у Києві стояло 9 храмів княжих часів. З них чотири були знищені більшовиками у 1930-х роках. Найславніші серед них:

- Успенська церква Печерської Лаври. Церква була знищена більшовицькими мінами в 1941 році, на початку німецької окупації. Нещодавно її відбудували.
- Собор Михайлівського Золотоверхого монастиря. Собор був знищений більшовиками в 1934 році. Його також недавно відбудували.
- Вистояла Кирилівська церква, в якій збереглися фрески з 12 століття.

Усі ці церкви мають сьогодні дещо інакший вигляд назовні, як той, в якому вони були оригінально побудовані. У 17–18 століттях їх переробили і дали їм вигляд барокових церков, яким характерні пишна орнаментика.



Кирилівська церква у Києві



Церква св. Василя в Овручі

ЧЕРНІГІВ

Поруч із Києвом тут збереглося найбільше число церков з княжої доби. Серед них: **Собор Преображення Спаса** — найстаріша церква з княжої доби, що збереглася до наших днів, **церква святих Бориса і Гліба**, церква св. П'ятниці та інші.



Спаський собор у Чернігові



Церква св. П'ятниці у Чернігові

ГАЛИЧ — столиця Галицького князівства з 12 до 14 століть

Описи старовинного Галича вказують, що місто було гарно розбудоване. Багатство каменю в Західній Україні дозволяло часто будувати з тесаного каменю. Будова галицьких майстрів стояла на високому рівні. Але збереглося дуже мало. Місто занепало внаслідок кількарізних татарських нападів. Археологи відкопали фундаменти 30-ти великих кам'яних будов — церков і теремів. Катедральний собор Успіння Богородиці, збудований князем Ярославом Осмомислом, був тільки трохи менший від собору св. Софії в Києві.

Інші міста, в яких знаходяться церкви із княжої доби є: ВОЛОДИМИР ВОЛИНСЬКИЙ (Успенський собор), ПЕРЕЯСЛАВ, КАНІВ, НОВГОРОД СІВЕРСЬКИЙ, ОВРУЧ, ХОЛМ.

Пояснення слів

ворота — gate
мармуровий — marble
нашарування — layering
нерушимий — undestructable
пам'ятка — relic
собор — cathedral
тесаний камінь — cut stone
фреска — fresco, mural

Закріплення

1. В якому стилі будували церкви в Україні за княжих часів?
2. Як прикрашали кам'яні церкви в Україні за княжих часів?
3. Хто збудував Десятинну церкву і чому вона так прозвана?
4. Хто збудував собор св. Софії? На пам'ять якої події її збудовано?
5. Чому Софійський собор займає важливе місце в історії світової архітектури?
6. В яких містах України збереглися церкви із княжої доби?
7. Що сталося у 1930-х роках із значною частиною церков із княжих часів у Києві, які збереглися до того часу?

Вправа: Прочитайте наступні описи Києва, що були написані чужинцями, котрі відвідали Київ між 11 і 16 століттями. Відтак дайте відповіді на питання, що слідують.

«У Києві, столиці цього великого й сильного королівства, є більше 400 церков і 8 ринків, а люду незчисленна сила».

Тітмар, єпископ німецького міста Мерзебург, 1017 р.

* * * *

«Київ був колись славною столицею самостійного королівства. Він був давніше прикрашений силою прекрасних церков і будинків... Особливо славним є прекрасний і величавий собор Святої Софії, котрому нема рівного... Належить ще звернути увагу на руїни прекрасних воріт. Одні називають їх золотими, інші — залізними воротами. Це була колись прекрасна будова, оскільки можна собі уявити із збережених решток».

Еріх Ласота, посол австрійського цісаря до козаків, 1594 р.

* * * *

«Собор Святої Софії збудований пишно. Не тільки сама споруда виведена з каменю, але і в середині вона прикрашена золотими та різнокольоровими мозаїчними камінцями. Образи зроблені з такою вмілістю, що зображені на них святі можуть видаватися живими людьми... Багато хто вважає, що в цілій Європі нема храмів, які своїми прикрасами стояли б вище за Константинопольський і Київський».

Польський Римо-католицький єпископ Верещинський, 1595 р.

* * * *

«Храм Святої Софії сьогодні у жалюгідному стані, але ще й тепер видно сліди його величності і пишності: весь храм укритий мозаїкою та фресками на взір храмів константинопольських і венеційських. Структурою і вмілістю в роботі не поступається він ні перед одним із них».

Гайденштейн, секретар польського короля, 1569 р.

на взір — modeled after

ринок — market

увінчаний — crowned with

Запитання 10

1. Які висновки про величину, багатство і значення Києва у 12ст. можна зробити на основі опису єпископа Тітмара? 2
2. Із вашого знання історії, які чинники допомогли Києву стати величним містом у княжій добі? 2
3. З якими храмами порівнюють чужинці київський Софійський собор? 2
4. Які елементи Софійського собору робили його таким величавим в очах чужих мандрівників? 2
5. В якому стані був Київ у 16 столітті? Чому? 2